

II. Filozofia presokratyczna

1. Filozofia pierwszych filozofów jest próbą zrozumienia mitów o początku świata
 2. Mit Talesa z Miletu (VII/VI w., ok. 620–560 przed Chr.) mówił o świecie zrodzonym z wody.
 3. Tales jest jednak pierwszym filozofem, przez to, że próbując zrozumieć mit, wygłosił dwa zdania, które już mitem nie są:
 - a. „Wszystko jest z wody”;
 - b. „Wszystko jest pełne bogów”.
 4. Zdania te są już wyrazem ludzkiej racjonalności, gdyż posiadają uzasadnienie. Są one oparte na obserwacji rzeczywistości i można w nich widzieć wniosek z obserwacji świata, w którym życie zawsze wymaga wody i z wody powstaje.
 5. Zdania te należy rozumieć następująco
 - a. Źródłem, z którego wszystkie rzeczy (widzialne) pochodzą, i które trwa w każdej rzeczy tego świata, jest woda.
 - b. Wszystkie rzeczy (widzialne) mają w sobie źródło życia.
 6. Tales nie przeczy religii, ale usiłuje ją zrozumieć i uzasadnić. Dlatego też nie odwołuje się w swoim wyjaśnieniu do bogów— to raczej jego filozofia objaśnia, czym są i skąd mają moc bogowie.
 7. Wyjaśnienie racjonalne mitów jakiejś religii automatycznie otwiera się na krytykę. Każdy może spróbować wykazać słabości tego wyjaśnienia.
 8. *Uzasadnieniem nazywamy jakikolwiek zbiór argumentów za jakąś głoszoną tezą: czy to opisujących fakty, czy to wychodzących od wcześniej przyjętych tez, czy wykorzystujących prawach rządzące naszym myśleniem.*
 9. *Obserwacja jest to wnioskowanie oparte na rozmyślnym i starannym przyglądaniu się jakiejś rzeczy [techn.: na kierowanym doświadczeniu zmysłowym— ale bez interwencji w fakty].*

Obserwacja może służyć jako argument za jakąś tezą
 10. Wnioski Talesa są po raz pierwszy ogólne: dotyczą wszystkiego, co ma właściwości wody i wszystkiego, co można nazwać „żywym”, a nie „wody Nilu” i „drzewa”

Ogólność wniosków wiąże się z tym, że Tales mówi o rzeczach o pewnych cechach a nie o konkretach.
 11. Wnioski Talesa są także po raz pierwszy uniwersalne: dotyczą całej znanej mu rzeczywistości.
- *
12. Pierwszym filozofem, który podważa i krytykuje myśl swego poprzednika, jest Anaksymander z Miletu (VII/VI w., ok. 610–550 przed Chr.).
 13. Anaksymander chce oddać sprawiedliwość sposobowi, w jaki odróżniamy rzeczy w świecie, i wyróżnia cztery składniki świata (późniejsze 4 elementy Greków): (a) zimny, (b) gorący, (c) suchy i (d) wilgotny, czyli (a) ziemię, (b)ogień, (c) powietrze i (d) wodę.
 14. Jeśli woda jest ciałem, z którego wszystkie inne są „zrobione”, to tak naprawdę „zimna” ziemia jest „wilgotna,” czyli jest wodą.
 15. Anaksymander zatem *odrywa cechy od rzeczy, czyli je abstrahuje*, po to tylko, aby wyabstrahowane cechy uczynić same przedmiotami w tym świecie.
 16. Rozwiązanie Anaksymandra:
 - a. Jest coś, co jest początkiem i źródłem, świata, tym, z czego wszystko jest złożone, z czego pochodzi, i do czego wraca, czyli jego *arché* (gr. „początek” i „władza”);
 - b. *Arché* świata jest coś, co nie jest ani zimne, ani wilgotne, ani gorące, ani suche.
 - c. *Arché* świata jest coś, co nie ma w sobie rozgraniczeń, i zawiera wszystkie cechy nie mając sam żadnej.
 - d. Jest to bezkres, gr. *ápeiron*.
 17. Także teoria *apeironu* Anaksymandra jest próbą objaśnienia i uzasadnienia mitów: *apeiron*, który, niewyczerpany, otacza ziemię, jest

Prawo, Prawo kanoniczne i Administracja, 2008/9 s I

18. Rozwiązanie Anaksymandra jest pierwszym *postulatem*, to jest pierwszą próbą wyjaśnienia znanych faktów przez przyjęcie, że musi istnieć coś, czego zobaczyć nie można.
19. Rozwiązanie Anaksymandra zakłada, że rzeczy, które przemieniają się jedna w drugą, muszą też odbyć przemianę podstawowych składników. Kiedy drewno płonie, ziemia przemienia się w nim w ogień, a zatem ziemia wraca do *apeironu*, a ogień z niego wychodzi. Jak Anaksymander mówi, „oddają one odpłatę za niesprawiedliwość jedne drugim wedle porządku [a. „szyku”] czasu?”.
20. Rozwiązanie Anaksymandra rodzi problem: czy rzeczy, w których zachodzi przemiana, są tym samym, skoro jedne ich składniki wchodzi do *apeironu*, a inne z niego wychodzą.
*
21. Problem Anaksymandra rozwiązuje jego uczeń Anaksymenes z Miletu (VI w., ok. 570–510 przed Chr.): zasadą – *arché* jest powietrze, ale powietrze może się zgęszczać lub rozrzedzać.
22. Świat Anaksymenesa pozostaje więc jeden, mimo że zmienia swoje postaci.
23. Anaksymenes wprowadza *przeciwstawienie trwałej rzeczy (później: substancji) i jej zmiennych cech / postaci, jakie ona przyjmuje (później: przypadłości)*.
*
24. Życie, które przechodzi w śmierć, ale ze śmierci się odradza, jest cechą „niedorywalną” od ciała, z jakiego według filozofów jońskich zbudowany jest świat. Nie ma żadnej innej przyczyny życia i ruchu oprócz *arché*.
25. Filozofem, który w ruchu życia widzi główną cechę świata, jest Heraklit z Efezu (VI/V w., ok. 540–490 przed Chr.).
26. Heraklit uważa, że *arché* świata jest ogień, ciało żywe, boskie i rozumne.
27. Wszystkie rzeczy świata według Heraklita zmieniają się wciąż jedno w drugie: żywe w martwe, martwe w żywe: „Ogień żyje śmiercią ziemi, śmiercią ognia powietrze, woda śmiercią powietrza, śmiercią wody ziemia (B 76, tłum. B. Kupis).
28. Każda przemiana jest zarazem narodzinami i śmiercią. „Nieśmiertelni – śmiertelni, śmiertelni – nieśmiertelni; ci żyją śmiercią tamtych, tamci zmarli życiem tych” (B62, tłum. idem).
29. Świat jest zatem niekończącą się walką ciał rodzących się z tego samego ognia i do niego wracających: „Walka jest ojcem wszystkich rzeczy, wszystkich rzeczy królem. Jednych przeznaczyła na bogów, innych na ludzi; jednych uczyniła niewolnikami, innych zaś ludźmi wolnymi” (B53, tłum. idem).
30. Z walki tej prze równoważnie się przeciwnych zmagających się sił powstaje harmonia i ład, taką jak w napiętym łuku i naciągniętej strunie: „to co się różni, zgadza się ze sobą: [bo jest] w przeciwne strony zwróconą harmonią, taką, jak łuku i liry” (B51, tłum. M. Podbielski).
31. Świat zatem jest w ciągłym ruchu i w ciągłym spoczynku: „Do tej samej rzeki wstępujemy i nie wstępujemy, jesteśmy i nie jesteśmy” (B 49a, tłum. B. Kupis).
32. Ogień, który jest i który rządzi światem, jest i jego ciałem, i jego rozumem-miara, po grecku *logos*.
33. Pogląd Heraklita jest *paradoksalny*: nie możemy go zrozumieć, choć rozumiemy, jak powstał.
34. Pogląd Heraklita zawiera też *zdzania (tezy) sprzeczne*: to znaczy o tej samej rzeczy w tym samym aspekcie coś twierdzące i temu przeczące.
*
35. Paradoksy i sprzeczności zawarte w filozofii Heraklita są krytykowane i odrzucone w filozofii Parmenidesa z Elei (VI/V w., między 520 a 430 przed Chr.).
36. Parmenides twierdził w swoim poemacie, że jego twierdzenia są efektem boskiego natchnienia, i spojrzenia na świat z perspektywy bogów.
37. Według słów, które Parmenidesowi miała powierzyć Bogini (o imienionach Konieczność i Sprawiedliwość), jedyną zgodną z prawdą drogą poznania jest „ że jest i że nie jest [= nie istnieje] *nie być*” (B2, tłum. M. Podbielski).
38. Słowa te znaczą, że
 - a. Istnieje pewna zasada, którą powinno się kierować nasze poznanie;

- b. Zasada ta nakazuje iść za faktem istnienia i odrzucać to, co temu faktowi przeczy.
39. Zasadę tę dziś dzielimy na dwie: zasadę tożsamości oraz zasadę niesprzeczności
 - a. Zasada tożsamości nakazuje uznawać rzecz za to dokładnie, czym ona jest: każda rzecz jest sobą tak długo, jak istnieje
 - b. Zasada niesprzeczności zabrania głoszenia zdań sprzecznych.
40. Zasada Parmenidesa mówi jedynie o tym „że jest”, a nie o rzeczach, które są. Jest z jednej strony „arché” dla poznania, regułą, która kształtuje i przenika każde nasze poznanie i prawidłowe myślenie.
41. Jak mówi Parmenides, jest ona dostępna dla Intelaktu (*nous*), a nie dla zmysłów (ani dla rozumu-miary rzeczy Heraklita).
42. Z drugiej strony, zasada Parmenidesa odrywa–abstrahuje od rzeczy sam fakt ich istnienia i czyni go *samodzielnym* przedmiotem myśli.
43. Parmenides sądzi, że poznanie Intelaktu nie może się mylić, gdyż jest rodzajem widzenia przez duszę spraw koniecznych: „... tym samym bowiem – [aby to] pojąć – jest; i – [aby] być” (B3, tłum. idem).
44. W ten sposób Parmenides tworzy także przedmiot poznania intelektualnego: „to będące”, czyli inaczej „byt”.
45. „Byt” Parmenidesa jest nie-zrodzony i niezniszczalny, niezmienny i wieczny, kulisty i zebrany w jednym punkcie:
 - a. jest nie-zrodzony, bo mógłby się zrodzić tylko z czegoś innego, niż *to będące*, czyli z czegoś nie-będącego, a co *nie jest*, tego nie ma;
 - b. jest niezniszczalny, bo jeśli będzie zniszczony, to obróci się w coś *nie-będącego*, a tego nie ma;
 - c. Jest niezmienny, bo zmieniałby się w coś w jakiś sposób różnego od niego, czyli w coś w jakiś sposób *nie-będącego*, a tego nie ma;
 - d. Jest zatem „tu cały teraz, zwarty” (B8, 5–6) czyli jest wieczny:” nie ma w nim ani przeszłości, ani przyszłości, ani różnorodności;
 - e. Jest kulisty, bo w każdą jest od środka „taki sam pod względem ciężaru”;
 - f. Owa kula wydaje się jednym punktem, gdyż „odkąd zacznę, tam bowiem znów przybędę natychmiast”.
46. Parmenides, chcąc uniknąć paradoksów Heraklita, i poszukując bezpiecznego schronienia w prawdach odkrytego przez siebie Intelaktu, tworzy sam paradoksy: jego Byt jest doskonały, ale niedostępny zmysłom, a jego świat cielesny nie jest tym, co naprawdę jest.